

MUSHAF

[baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-âsârî'l-İslâmiyye); Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1999, s. 27; a.mlf., *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 42-49, 97, 110; J. M. Bloom, *Kağıda İşlenen Uygarlık* (trc. Zülal Kılıç), İstanbul 2003, s. 130-154; R. Sadri Sayioğulları, *Türk Kitap Sanatlarında Kur'an Estetiği* (sanatta yerlilik tezi, 2003), MÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü; Mahmud Gündüz, "Matbaanın Tarihçesi ve İlk Kur'an-ı Kerim Basmaları", VD, XII (1978), s. 344-348; Fr. Déroche, "The Qur'an of Amağur", *Manuscripts of the Middle East*, V, Leiden 1990-91, s. 59-66 (aynı makale için bk. *Les manuscrits du Coran en caractères higâzi*, Luglio 1996, s. 8-12); B. Moritz, "Arap Yazısı", İA, I, 498-512; Abdülhamit Binsik, "Kur'an", DİA, XXVI, 383-388.

MUHİTTİN SERİN

□ EDEBİYAT. Mushaf, Türk klasik şiirinde sevgilinin güzelliğiyle alâka kurularak sık sık anılmıştır. Kur'an-ı Kerim'den bahsedecekleri zaman onu mushaf adıyla anmayı tercih eden eski şairler sevgilinin güzel yüzünü bir mushafa benzetmişlerdir. Divan şiirinde mushafın tezyinatı, harf ve hareketleri, âyet ve sûreleri sevgilinin güzel yüzünde birer karşılık bulur. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri, hat (yazı) olması bakımından sûre ve âyetlere, rengi yönünden Duhân sûresine, kaşı sûre başlıklarına, parlak yanakları nur âyetlerine, beni de âyetler arasına konulan duraklara benzetilir (Hat u ruhsârın için fâl edicek mushaftan / Âyet-i nûr ile bir safhada cem' oldu Duhân – Nev'î). Ayrıca Kur'an'daki hurûf-ı mukattaanın remizleri sevgilinin yüzüyle yorumlanarak ağır "mîm"e (م), kaşlar "râ"ya (ر), gözler "sâd"ı (ص), boy "elif"e (ا) benzetilmiştir (Mushafta kadd ü zülf ü dehânın mı gördü kim / Dil tıflı okuduğu elif-lâm-mîmdür – Ahmed Paşa). Mushaf tezyinatı dolayısıyla "gülşen" veya "çemenzâr" olarak anılmış, bahar mevsiminin ilk açan çiçeği olması bakımından mushafın başında yer alan sümbül besmeleye, gül de sonda bulunan hâtımeyle benzetilmiş, bu benzetmelerde Kur'an tezyinatına işaretlerde bulunulmuştur (Sümbül sıfât-ı besmele-i nüsha-i gülşen / Gül hâtıme-i mushaf-ı ruhsâr-ı çemenzâr – Nev'î).

Mushafın yedi harf üzere okunduğu, yüzünden takip edildiği, okuyanın temiz olma mecburiyeti, gözün sayfalar üstünde gezdirilerek okunması esnasında bakışların ondan ayrılmadığı, en güzel şekilde süslediği, arasına gül yaprakları konulduğu, üzerine el basılarak yemin edildiği ve fal bakıldığı (Mushaf açtım mekteb-i hüsnünde gönlüm tıflına / Evvelinden geldi zülfün dalı devlet dalıdır – Ahmed Paşa), cadılarca üzerine oturularak büyü yapıldığı veya açık bırakılması halinde şey-

tan (rakip) tarafından okunduğu gibi anlayışların divanlarda sıkça zikredildiği görür (Bî-nikâb olma habîbim görmesin yüzün rakib / Mushaf açık olıcak derler anı şeytan okur – Necâtî Bey).

Bazı şairler, gül gibi destelenmiş yapıtlardan oluşması dolayısıyla mushafı bülbülle birlikte anarlar (Nakş edip Mushaf-ı rûyun safahât-ı gülde / Âyet âyet anı bülbüllere her bâr okutur – Nâilî). Sevgilinin yüzündeki mushaf, Allah'ın âyetlerini açıklama bakımından diğer kutsal kitaplardan bile üstün tutulur (Müfesser eyleye Şeyhî Zebûr-ı Dâvûd'ı / Rivâyet etse yüzün mushafından âyetler – Şeyhî). Bu sebeple her âşık sevgilinin güzellik adlı kutsal kitabını mutlaka öğrenmeli ve ona uygun davranmalıdır. Mushafın okunmasını sevgilinin yüzünün görülmesi şeklinde yorumlayan bazı şairler güzellik mushafını daha ezelde iken okumaya başladıklarını söylerken (Yoğ iken levh ü hâme mushaf-ı aşkın okurdum ben / İzârında hatt-ı reyhanla yazılan duâ hakkı – Hayâlî), bazıları da mushafı okurken kendinden geçenlerin hallerini dile getirir (Mecnûn ile bir mekteb-i aşk içre okurduk / Ben mushafı hatm ettim o ve'l-Leylî'de kaldı – Lâedrî).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divânı'nı Tetkik*, İstanbul 1964, s. 116-117; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 30-31; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 20-21; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlili*, Ankara 1990, s. 24; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 265-266; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 248, 296; Cemâl Kurnaz, *Hayalî Bey Divânı (Tahlili)*, İstanbul 1996, s. 64.

İSKENDER PALA

MUSHAFİ

(مصحفي)

Şeyh Gulâm b. Velî Muhammed
Mushafî-i Hemedânî
(ö. 1240/1824)

Urdu şairi ve tezkire yazarı.

1164'te (1751) Hindistan'da Muradâbâd'ın yaklaşık 30 km. kuzeyindeki Emrûhe (Amroha) şehrinde dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda yer alan, onun Feyzâbâd veya Cavnûr civarındaki Ekberrûz'da yahut uzun süre kaldığı Delhi'de doğduğu na dair bilgiler doğru değildir. Tanınmış bir ailenin çocuğu olan ve şiirlerinde kullandığı "Mushafî" mahlası ile tanınan Gulâm'ın Hemedânî nisbesinden ailesinin Hemedan kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Muhte-

melen Bâbürlüler'in hizmetinde bulunan ailesi bu imparatorluğun çökmesiyle birlikte dağılmıştır. Mushafî, ilk öğrenimini Leknev'de tamamladıktan sonra gittiği Delhi'de tefsir, hadis gibi ilimlerle ilgili dersler aldı. Arapça'yı bu dilde şiir yazacak kadar iyi öğrendi. Önceleri Delhi'de bir hâmi bulamadığı için başka şehirlere gittiye de 1190'da (1776) Delhi'ye döndü ve burada on iki yıl kadar kaldı. Hâmiliğini Necef Nevvâb adlı bir zatın üstlendiği Mushafî şiirde aranan bir üstat oldu; evi şairlerin toplandı yeri haline geldi. Ancak gazel alanında dönemin ünlü şairlerinden Sevdâ-yı Dihlevî ve Mîr Muhammed Taki ile rekabet edemedi. Delhi'de baş gösteren istikrarsızlık üzerine Leknev'e döndü. Burada Bâbürlü Hükümdarı II. Şah Âlem'in oğlu Mirza Süleyman Şikûh'un himayesinde yaşadı. Mirza Süleyman Şikûh ve Nevvâb Âsafüddeve için yazdığı kasideler sayesinde mûrefeh bir hayat sürmeye başladıysa da bu durum uzun sürmedi. Öğrencilerinden şair İnşâallah Han ile aralarında başlayan rekabet onu yerinden etti. Âsafüddeve tarafından Leknev'den uzaklaştırıldı. Sonradan tekrar döndüğü Leknev'de son yıllarını sıkıntı içinde geçirdi ve burada vefat etti.

Eserleri. Mushafî, Farsça ve Urduca eserlerinde sade bir dil kullanmıştır. Orta derecede bir şair olup binlerce gazelle on kısa mesnevisi ve seksen dört kasidesini içine alan sekiz Urduca ve dört Farsça divanı vardır. 1. *Divân*. Şiirlerinden çeşitli derlemeler *Divân-ı Muşhafî* (nşr. Hasret Mohânî, Aligarh 1905) ve *Âyât-i Muşhafî* (nşr. Mühezzeb Leknevî, Leknev 1953) adıyla yayımlandıktan sonra divanı Esîr Leknevî ve Emîr Mînâî tarafından neşredilmiştir (*Divân-ı Muşhafî*, Patna 1990). 2. *İkd-i Şüreyyâ*. Nâsirüddin Muhammed Şah döneminden (1719-1748) eserin yazıldığı tarihe (1199/1785) kadar gelen ve Hindistan'da yetişip Farsça yazan 133 şairin biyografisini ihtiva eden tezkireyi Mevlî Abdülhak neşretmiştir (Delhi 1934; Karaçi 1978). 3. *Tezkire-i Fârisî*. 1236'da (1821) kaleme alınan eser Hindistan'da Urduca ve Farsça yazan şairlerden bahseder (Storey, I/2, s. 876). 4. *Riyâzü'l-fuşâhâ*?. Urduca yazan yaklaşık 325 çağdaş şairin biyografisiyle ilgili olan eseri Mevlî Abdülhak yayımlamıştır (Evrengâbâd-Delhi 1934; Leknev 1985). 5. *Tezkire-i Hindî*. Nâsirüddin Muhammed Şah döneminden 1209 (1794) yılına kadar gelmekte olup Urduca yazan 193 şairin biyografisini içerir (nşr. Mevlî Abdülhak, Evrengâbâd-Delhi 1933). 6. *Meşnevî-yi Bahrû'l-Mahabbet*. Mîr Muhammed Ta-